

EEN VERKENNING VAN DE BRINKEN IN DRENTE

Dit artikel geeft een kort overzicht van ontstaan, ontwikkeling en vroegere en huidige functies van de brinken in Drente.

Er wordt een aantal suggesties gedaan voor de inrichting en het beheer van de resterende brinken, opdat de karakteristieken van deze ruimten voor de toekomst zo goed mogelijk worden behouden¹⁾.

De omvangrijkste en mooiste verzameling brinken van Nederland is te vinden in Drente. Toch werd tot voor kort aan de brinken, zowel die in Drente als die in overig Nederland, weinig aandacht besteed. Over het esdorpenlandschap is veel gepubliceerd, over de brinken weinig. Ze werden altijd slechts zijdelings behandeld. Brinken dragen niet overal dezelfde naam²⁾. In Noord-Nederland komt meestal de naam brink voor en in Overijssel ook enkele malen de naam tie. In Zuid-Nederland met name in Noord-Brabant, treft men de naam heuvel regelmatig aan. In België komen we de namen dries en plein tegen; in Engeland green en in Duitsland Anger, Brink en Thie³⁾. Daarnaast komen er nieuwe brinknamen voor in nieuwbouwwijken, bij-

voorbeeld in Emmen en in Almere. Dergelijke "nieuwe brinken" zijn buiten beschouwing gelaten. Dit artikel is beperkt tot de brinkruimten van agrarische oorsprong in het esdorpenlandschap van Drente. Brinken zijn ogenschijnlijk eenvoudige ruimten, waarover weinig te vertellen valt. Bij verdieping in het onderwerp blijkt dat niet zo te zijn. Zowel over de oorspronkelijke functies, over de sociale activiteiten en over de ruimtelijke opbouw van de dorpen vertellen de brinken hun eigen verhaal. Wij hopen dan ook, dat naarmate men de betekenis beter kent en erkent, het onderwerp meer zal aanspreken en men zich in toenemende mate om de brinken zal bekommeren.

Ontstaan van de brinken

Hoe en wanneer de brinken in Nederland zijn ontstaan, is niet geheel bekend. Het begin van de brinknederzettingen moet waarschijnlijk worden geplaatst in de zesde en zevende eeuw na Christus, in de overgangperiode van de zogenoemde raatakkerkultuur en het begin van het esdorpenlandschap. Het landbouwsysteem, dat karakteristiek is voor het esdorpen-

landschap, is volgens verscheidene auteurs afkomstig uit het grensgebied van Oost-Duitsland en Polen³⁾⁴⁾. Het esdorpenlandschap, zoals dat uit het begin van deze eeuw bekend is, heeft een lange ontwikkeling door- gemaakt. Tot de oudste gedeelten van het dorps- gebied van een brink- of esdorp worden gerekend:

- de hof (de oudste boerderij),
- de woerd (het oudste gedeelte van de es, het bouwlandkomplex),
- de tie (van oorsprong vermoedelijk een inschaar- ruimte voor vee en een verzamelpunt voor verga- deringen en rechtspraak),
- de brink of de brinken (in eerste instantie inschaar- ruimte voor runderen en varkens, later ook voor he- deschappen; tevens van belang voor het produceren van hout),
- de ees (inschaarruimte voor melkschappen; meestal verdwenen na de overgang van het zogeheten Wald- Vieh-Bauertum naar het Heide-Vieh-Bauertum⁵⁾).

Het verschil tussen de tie en de brink is niet exakt bekend. In Drente komt de naam tie als benaming van de dorpsruimte slechts bij uitzondering voor⁶⁾.

Ontwikkeling van het esdorpenlandschap

Brinken zijn gekoppeld aan de bedrijfsvoering, die kenmerkend was voor de landbouw van het esdorpen- landschap. Ze vormen de schakel tussen het dorps- gebied en het buitengebied. Zo bezien is de naam brink, dat wil zeggen aan de rand van de nederzetting gelegen, een juiste benaming.

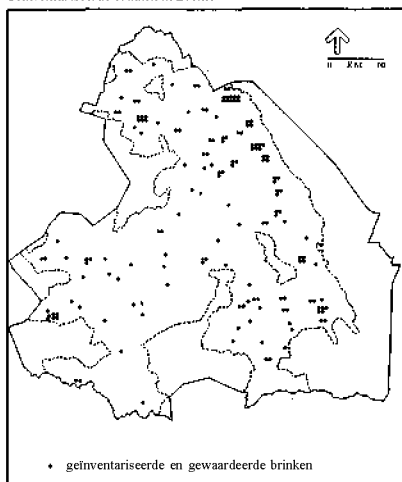
In grote lijnen kunnen voor het esdorpenlandschap de volgende ontwikkelingsfasen worden onderscheiden: *Fase I.* Deze fase omvat de periode, welke voorafgaat aan het ontstaan van het esdorpenlandschap (om- streeks de zesde tot de achtste eeuw). Uit deze periode zijn in Drente sporen van enkele raatakkercomplexen of Celtic-fields overgebleven.

Fase II. De eerste fase van het esdorpenlandschap tot ongeveer het eind van de Middeleeuwen (de periode van het Wald-Vieh-Bauertum).

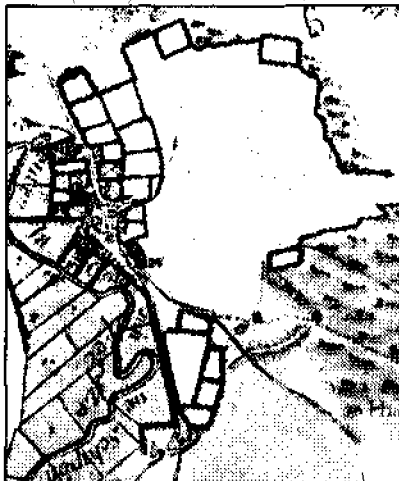
Fase III. De tweede fase van het esdorpenlandschap (de periode van het Heide-Vieh-Bauertum), die duur- de tot in de tweede helft van de vorige eeuw.

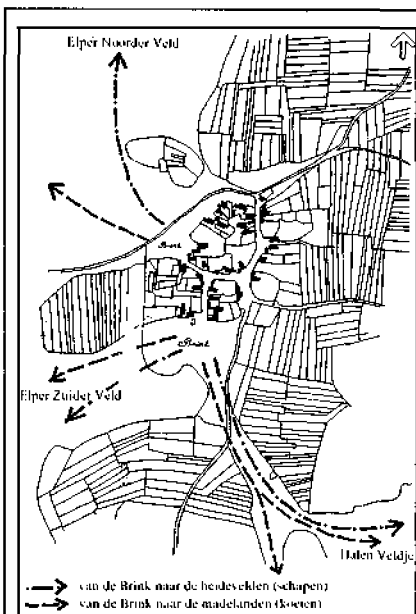
Fase IV. Deze fase is begonnen na de scheiding van de marken in de tweede helft van de vorige eeuw. De "bloeitijd" van de brinken betreft de fasen II en III.

Geinventariseerde brinken in Drente

Schipborg, gelegen aan de rand van de Drentse h Franse topografi- sche kaart 1811-1813 (b = brink)

Minutplan aan Eip, situatie omstreeks 1830

In die fasen zijn de brinken tot ontwikkeling gekomen en vervulden ze een essentiële rol in het dorpsgebeuren. In fase IV zijn vele brinken door functieveranderingen verdwenen.

Het dorpsgebied behoren van het esdorpenlandschap omvatte:

- het brinkdorp,
- de esgronden (de bouwlandcomplexen veelal omgeven door wildwallen en hakhout, in Drente strubben genoemd),
- de gooms (de tuinbouwgronden nabij het dorp),
- de groenlanden langs de beekjes (in Drente veelal diepjes genoemd),
- de heidevelden (de "velden"),
- de bossen ("holt" op de drogere en "wold" op de nattere gronden).

Een gedeelte van de gronden, zoals de brinken, de heidevelden en de bossen, was gemeenschappelijk bezit van de boermarke.

Oorspronkelijke functies van de brinken

De brinken zijn in het algemeen ontstaan als agrarische gebruiksruimten. Ze werden gebruikt:

- voor het inscharen van vee, zowel van schapen en varkens als van koeien.
- voor het telen van bomen die nodig waren voor het verkrijgen van goed bouwmetaal,

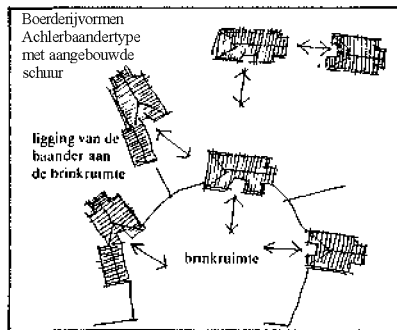
• als weiland en als verkeersruimte.

Op de brinken waren vroeger veelal dobben, waterkuilen voor het drinken van het vee en voor het bestrijden van brand, gelegen. Van het grote aantal dobben op de brinken zijn er slechts zeer weinig overgebleven.

Verder is bekend, dat er op brinken zaagkuilen werden gegraven, waarboven bomen werden gezaagd tot binten en planken. Zaagkuilen waren geen specifieke elementen voor de brinken. Ze kwamen ook voor op erven van boerderijen, elders in of bij de dorpen en in de bossen. Zaagkuilen waren meestal van tijdelijke aard. Voorzover bekend zijn er in en bij de Drentse brinkdorpen geen zaagkuilen overgebleven⁷). De brinkruimten vervulden aldus verschillende functies.

Niet alle brinken zijn van agrarische oorsprong. De Brink in Assen is waarschijnlijk ontstaan uit de hof van het voormalige klooster Maria in Campis⁸).

Ligging van boerderijen aan de brink

Aktiviteiten op de brinken

Kleijn schreef in 1948: "Het eigenlijke centrale punt in een Drents dorp is de brink"⁹). Hij duidt daarbij op de huidige situatie. Het woord brink betekent, zoals vermeld, oorspronkelijk rand. Brinken waren ruimten aan de rand van het dorp, aan de zijde van de groengronden en/of van de heidevelden. De meest authentieke brink in Drente is te vinden in het dorp Een in de gemeente Norg.

Op de brinkgronden werd het vee ingeschaard om op de gemeenschappelijke gronden te worden geweid en 's avonds weer naar de potstallen terug te keren. Pas later is een groot aantal brinken, doordat aan alle zijden ervan bebouwing kwam te staan, midden in de dorpen komen te liggen.

In de loop der jaren zijn aan de agrarische functies in toenemende mate sociale functies toegevoegd en is er in verscheidene dorpen eenfunktiedifferentiatie opgetreden.

Op de brinken vonden vele activiteiten plaats, zoals:

- het houden van vergaderingen van de boermarke¹⁰;
- het verzamelen voor het verrichten van werkzaamheden voor de boermarke (het zogenoemde boerwerken);
- het spreken van recht (rechtzittingen vonden gewoonlijk plaats "up die mareke" of "up den brinck" "nuchter en bij klimmende zon"; op deze wijze werden de openbaarheid en een helder oordeel zo goed mogelijk gewaarborgd);
- het houden van jaarmarkten (in grotere dorpen werden/worden jaarmarkten gehouden; meestal gaat de betekenis van jaarmarkten samen met een groot

Voormalige schaapskooi op een van de brinken te Eext

aantal brinken; Norg, Rolde en Zuidlaren zijn daar sprekende voorbeelden van);

- sport en spel, zoals het sprietlopen en het blokgooiën dat in Westerbork in ere wordt gehouden¹¹);
- het voorlezen van de krant (Prakke vermeldt, dat in Vries in de vorige eeuw de krant op de Brink werd voorgelezen)¹²).

De kerkbrinken vormen een aparte categorie. De meeste oude kerken in de Drentse brinkdorpen staan aan een brink. Vanaf de omliggende kerspeldorpen voerden wegen en paden naar de kerk. Van de meestal kleine kerkpaden, die over de velden en de essen naar de kerken — die vaak op of aan een brink staan — liepen, zijn er slechts weinige overgebleven, waarvan het oorspronkelijke karakter bewaard is.

Inventarisatie en waardering van de brinken in Drente

Uit onze inventarisatie van de brinken in het gebied, dat tot het oorspronkelijke esdorpenlandschap kan worden gerekend, bleek dat er in Drente nog zo'n 162 brinken aanwezig zijn.

Deze brinken zijn verdeeld over 89 dorpen en grotere plaatsen. Eén, twee of drie brinken per dorp komt veel voor. Een aantal van vier of meer brinken behoort tot de uitzonderingen. We treffen ze aan in Annen, Eext, Gieten, Havelte, Noordbarge, Norg en Odoom. Zuidlaren spant met tien brinken de kroon.

Daarnaast zijn er ruim honderd brinken verdwenen. Vele daarvan zijn omgevormd tot verkeersruimten. Zo is de voormalige brink van Pesse nu gelegen onder de rijksweg tussen Assen en Hoogeveen.

Tijdens de inventarisatie heeft ook een waardering van de brinken plaatsgevonden. Deze waardering is aan de hand van de volgende criteria opgesteld:

- bomenbestand (leeftijd, staat van de bomen, boomsoorten);
- gevelwanden (stedenbouwkundige en architectonische overwegingen);
- wegen, paden, parkeren (onder meer toegepaste verhardingsmaterialen, vormgeving);
- ondergroei (gras, onderhoud), mikrorelief, aanwezigheid van één of meer dobben;
- algemene indruk (ruimtelijke vorm, samenhang tussen de samenstellende elementen).

Uit de waardering blijkt, dat bijna 40 % tot de waarderingsklassen "redelijk en vrij goed" en "goed en zeer goed" wordt gerekend en ruim 60 % tot de waarderingsklassen "slecht", "zwak" en "matig". Met andere woorden er zijn nog verscheidene waardevolle brinkruimten. Alleen met de nodige inzet kan worden voorkomen, dat het aftakelingsproces verder voortgaat. Het is zeker nog niet te laat om met zorg aan de brinken te gaan werken.

Door onwetendheid en onzorgvuldigheid (of zijn dit eufemismen voor onverschilligheid?) is er onnodig veel verloren gegaan van de beoorlijkheid van de brinken in Drente. Het onderkennen van dat aftakelingsproces is één van de drijfveren voor het samenstellen van het brinkenboek geweest.

Uit het feit, dat de situatie van de brinken in Drente niet rooskleurig te noemen is, mag niet worden afgeleid, dat de situatie elders in Nederland beter is dan in Drente. Het omgekeerde is eerder waar.

Dorpsvormen

In Drente is sprake van een grote verscheidenheid in de opbouw van de brinkdorpen. Het lijkt er op, of veel brinkdorpen zonder veel structuur zijn opgebouwd. Dit is slechts schijn. Naar aanleiding van onze verkenning van de brinkdorpen in Drente is een indeling naar dorpsvormen opgesteld. Er blijken namelijk vrij duidelijke ruimtelijke ontwikkelingspatronen te onderkennen. Als ruimtelijke eenheid wordt een brink met aangrenzende bebouwing onderscheiden. Zo'n eenheid wordt door ons een kluf, een oud woord voor buurschap, genoemd.

Gebaseerd op de situatie in het midden van de vorige eeuw zijn voor de brinkdorpen in Drente de volgende basisvormen onderscheiden:

A Omvoltooide brinkdorpen

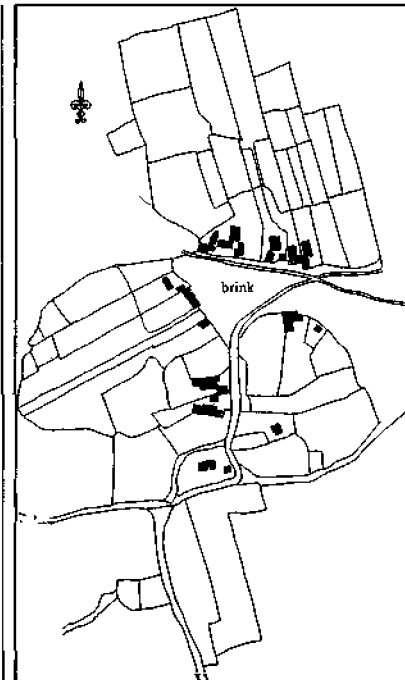
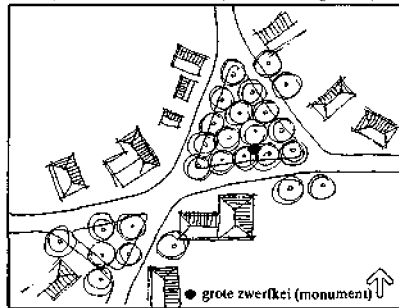
Het betreft meestal zeer kleine nederzettingen, bestaande uit één of enkele boerderijen. In deze kleine esnederzettingen, die ook wel esgehuchten worden genoemd, was geen duidelijke brinkruimte aanwezig¹³). Een brink was er ook niet nodig.

B Enkelvoudige brinkdorpen; met een onderverdeling in:

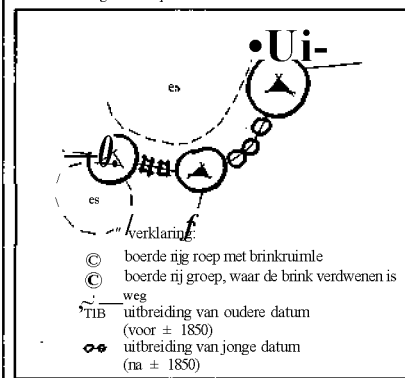
B1 gewone brinkdorpen (dorpen, die rondom één brink zijn ontwikkeld);

B2 enkelvoudige brinkdorpen met bijzondere vormen (bijvoorbeeld Oosterhesselen met een ring van boerderijen rondom een zeer grote brinkruimte).

Veldler, de Grote en de Kleine Brink (dubbeldrieboekige ruimte)

Minuutplan van Doldersum, situatie omstreeks 1830, voorbeeld van een enkelvoudig brinkdorp

Gasselte: voorbeeld van een samengesteld brinkdorp (een open keten van boerderijgroepen met de brink)

C Samengestelde brinkdorpen; met een onderverdeling in:

C1 klufbrinkdorpen (samengestelde brinkdorpen)

met twee of meer kluffen), nader te onderscheiden in kluffbrinkdorpen met:

- een open keten van kluffen;
- een gesloten keten van kluffen;
- een bundeling van kluffen.

C2 samengestelde brinkdorpen met bijzondere vormen, zoals Eext en Zuidlaren met een centraal gelegen brink met omringende bebouwing en daaromheen een krans van brinken met boerderijgroepen.

In de onderscheiden fasen III en IV hebben de brinkdorpen verschillende ontwikkelingen doorgemaakt. Sommige behielden volledig hun agrarische karakter, in andere dorpen nam de betekenis van de ambachten en later ook van het forensisme, de industrie en de dienstensektor toe.

Esdorpen of brinkdorpen?

Tegenwoordig wordt meestal gesproken over esdorpen en esdorpenlandschap en niet meer over brinkdorpen en brinkdorpenlandschap. Het argument daarvoor is, dat er niet in alle esdorpen brinken voorkomen.

Voor Drente blijkt deze redenering niet juist te zijn. Men heeft weinig rekening gehouden met het feit, dat er naar verhouding veel brinken zijn verdwenen. Behoudens de zeer kleine esnedeizettingen of esgehuchten, die in het begin van de vorige eeuw slechts uit enkele boerderijen bestonden en waar een brede drift de inschaarfunktie van de brink kon vervullen (de "onvoltooid brinkdorpen") hebben alle esdorpen in Drente één of meer brinken gehad. De brinken waren evenals de essen onmisbaar in het toenmalige landbouwsysteem.

Onze konklusie is, dat beide begrippen te gebruiken zijn, afhankelijk van het criterium, dat men hanteert. Wanneer men een indeling van dorpen of landschappen wil opstellen, waarin de nederzettingvorm in de naamgeving tot uitdrukking moet worden gebracht, is de naam brinkdorp(enlandschap) beter dan esdorp(enlandschap). Met de naam esdorp(enlandschap) kan het landschappelijke kenmerk, dat er nabij het dorp één of meer essen zijn of waren gelegen, tot uitdrukking worden gebracht.

Begroeiing op de brinken

Brinken zijn te beschouwen als een ruimtelijke vorm tussen loofbossen en pleinen¹⁸). De meeste brinken zijn met eiken of linden beplant. Andere loofhoutsoorten komen ook voor, maar meestal betreft dit boomsoorten die in verband met hun sierwaarde later aan het bomenbestand zijn toegevoegd¹⁵). Bij uitzondering bleven brinken nagenoeg onbeplant. De reden daarvoor is gelegen in de bodemsamenstelling (stuifzand; Zeege), of in het gebruik als terrein

DeBrinkinZuidvelde

voor het parkeren van boerenwagens tijdens de jaarmarkten (Rolde).

Het beplantingspatroon wisselt. Zo worden beplantingen met een regelmatig plantverband, met een vrij plantverband en randbeplantingen met een open middenruimte aangetroffen¹⁹).

Eiken kunnen door het voorkomen in de natuurlijke bossen en de gebruikswaarde als de meestoorspronkelijke boomsoort op de brinken worden beschouwd. Hoewel de eik langzaam groeit, bezit deze boomsoort aantrekkelijke eigenschappen.

De eik:

- levert (leverde) geschikt bouwhout voor de boerderijen,
- biedt beschutting tegen weer en wind en funktioneert als bliksemafleider (hetgeen voor de rieten daken van de boerderijen van groot belang is),

« levert eikels (deze werden vroeger onder meer gebruikt als voer voor varkens).

Geen andere boomsoort in Nederland biedt een dergelijke aantrekkelijke combinatie van eigenschappen. Tegenwoordig is het gebruikelijk, dat de bomen op de brinken als kleine voorgekweekte bomen worden geplant. Vroeger heeft men waarschijnlijk andere beplantingsmethoden toegepast. Bepaalde onregelmatige beplantingspatronen moeten vermoedelijk worden verklaard uit het feit, dat er indertijd zogeheten spaartelgen zijn geplant. Men plantte in die gevallen enkele jaren oude telgen of spillen. In de telgen ging men dunnen tot de gewenste plantafstand werd bereikt en alleen de goede bomen overbleven om door te groeien²⁰). Het gedunde hout werd gebruikt voor de

ovens van de bakker voor de haard. De naam Telgenkamp komt op verscheidene plaatsen in Drente voor¹⁸).

Eertijds hebben er op vele brinken vergaderbomen gestaan. Voorzover bekend waren dat linden. Dergelijke vergaderlinden, waar de boermarkte vergaderde, worden ook wel aangeduid als Tinsbomen of Tinslinden²¹). Uit het verleden zijn enkele van dergelijke bomen bekend. Thans zijn er in Drente geen vergaderlinden met zekerheid aan te wijzen. Mogelijk is de enkele honderden jaren oude linde op de Brink in Gieten een vergaderlinde. Hetzelfde geldt wellicht voor de oude linde aan de Hoofdstraat in Eext. Onder de vier nog aanwezige oude snoeilinden op de Brink in Vries kwam de jeugd vroeger bijeen om er afspraakjes te maken²⁰).

Bedreigingen van de bomen

Bomen vormen een wezenlijk bestanddeel van het ruimtelijke beeld van de brinken. Zoals hiervoor is aangegeven was er vroeger sprake van een sterke functionele koppeling tussen de landbouw en de eiken op de brinken en elders in de dorpen. Nadat de waarde van het inlands hout aanmerkelijk was verminderd, was jarenlang de aandacht voor de bomen zeer gering²¹). Pas de laatste tien tot vijftien jaar neemt de belangstelling weer toe. Belangrijke overwegingen zijn nu het behoud aan ruimtelijke herkenbaarheid (identiteit) en de zorg voor een goede woonomgeving. Dit houdt in, dat er veel achterstallig onderhoud moest en nog moet worden ingehaald en dat er nieuwe onderhoudstechnieken moesten worden ontwikkeld.

Taarlo; de best bewaarde dobbe op 'en brink in Drenthe

Beschadigingen aan bomen in velerlei vorm treden nog alom op. Bovengronds zijn vooral maaischade en schade door parkeren het belangrijkste. Van een brink, die in de jaren zestig is gereconstrueerd en herbeplant, is bekend, dat het inboetpercentage er tengevolge van maaischade boven de 300 ligt²²). Dit wil zeggen, dat de brink ruim driemaal moest worden ingeplant. Ondergronds is het wortelstelsel van vele bomen door het aanbrengen van bestratingen en de aanleg van kabels en leidingen beschadigd. Ook hebben bodemverdichting en uitputting van de bodem de nodige schade aan bomen toegebracht²³).

Planologische aspecten

Op en rondom de brinken is de afgelopen decennia sprake geweest van een ruimtelijk nivelleringsproces. Om deze ontwikkeling in een andere richting te sturen zal men gerichte maatregelen moeten nemen. Daarbij dient men de brinkruimten in ruime zin, dat wil zeggen inclusief de wegen op en de bebouwing rondom de brink, als ruimtelijke eenheid te behandelen.

De eerste tekenen van veranderingen ten goede zijn de laatste vijf jaar waar te nemen.

Het is niet gewenst alleen de mooiste brinken en/of de brinken in beschermde stads- en dorpsgezichten te bewaren. Het gaat er om een landschapstype met de dorpen, die daar deel van uitmaken, als een samenhangend geheel in stand te houden en verder te ontwikkelen. Waarom al dat bewaren? We vermelden hier de belangrijkste overwegingen. Dat zijn:

- het behoud van de ruimtelijke identiteit van de brinkdorpen,

- het feit, dat brinken een eeuwenlange ontwikkeling hebben doorgemaakt.

Brinken bieden naar verhouding een grote verscheidenheid in vorm en beeld, oppervlakten, begroeiingstypen en gebruiksvormen. Een dergelijke verscheidenheid kan alleen na een lange ontwikkeling ontstaan. Men kan brinken niet maken: ze moeten zich in de loop der tijd ontwikkelen. Bovendien dient men te beseffen, dat brinken na fase III (na de inwerkingtreding van de Markewet in 1886) niet meer kunnen ontstaan. De voorwaarden daartoe zijn immers verdwenen.

Er bestaan voldoende wettelijke mogelijkheden om het gestelde doel te bereiken. Deze mogelijkheden worden evenwel nog niet voldoende benut. Als eerste wettelijke mogelijkheid noemen we het bestemmingsplan. Het gemeentebestuur kan door middel van een bestemmingsplan bepaalde ontwikkelingen stimuleren of afremmen. Het bestemmingsplan biedt de mogelijkheid om bepaalde waarden, zoals kultuurhis-

torische en landschappelijke, te beschermen. Naast het bestemmingsplan zijn groenstructuurplannen en beheersplannen van belang. De brinken vormen (de) knooppunten in de groenstructuur van de dorpen. Wij stellen ons op het standpunt, dat de oplossingen moeten worden gezocht in de creatieve combinatie van behouden en nieuw maken, waarbij aan hoge kwaliteitseisen wordt voldaan. En daarin zijn we in Nederland, in het algemeen gesproken, nog te weinig geslaagd.

Het viel op, dat er vaak het nodige schort aan een evenwichtige ontwikkeling tussen de oude en de nieuwe dorps- en stadsgedeelten. Zo staat Emmen bekend om zijn goede voorbeelden van hedendaagse stedenbouw. Voor de brinken is in deze gemeente de goede beheersvorm echter nog niet gevonden.

Daar staat gelukkig tegenover, dat een aantal gemeenten in Drenthe, zoals Anloo, Diever en Norg, het voortouw hebben genomen met het herstel van de brinken.

Bestemming brink

Door het veranderen van de oorspronkelijke functies zijn veel brinken verdwenen of langzaam maar zeker ingrijpend veranderd. Veranderingen behoeven op zich geen probleem te zijn, als men de ruimtelijke kwaliteiten maar niet aantast en de karakteristieke eenvoud weet te bewaren. Men moet van brinkruimten geen plantsoenen of parkeerterreinen maken, zoals op sommige plaatsen is gebeurd.

Wij pleiten er voor de oorspronkelijke brinken in de bestemmingsplannen de bestemming brink te geven. Dit lijkt een vanzelfsprekendheid, maar dat is het niet wanneer men de bestemmingsplannen daarop na slaat. Voor het openbaar groen heeft men in vergelijking tot andere bestemmingscategorieën de beschikking over een te beperkte verscheidenheid aan bestemmingen. De bestemming brink dient een schakel te vormen in de historische ontwikkeling van de brinken. De wezenlijke kenmerken van de brinkruimten zullen op de plankaart en in de voorschriften moeten worden vastgelegd. Daarbij moet men beseffen, dat dergelijke ruimten niet meer zullen kunnen ontstaan.

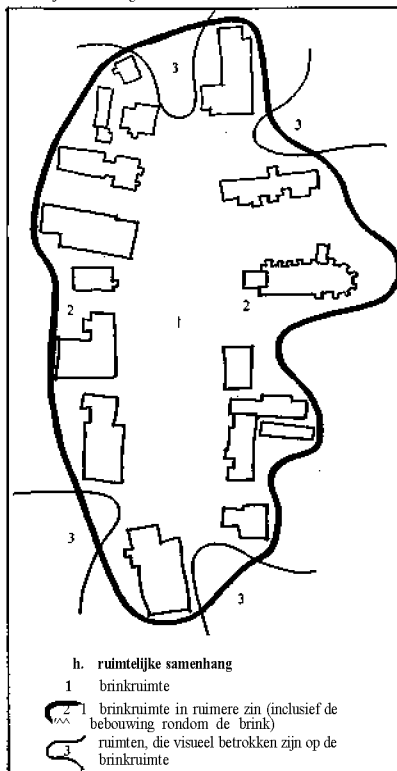
Voor de "moderne brinken" in woonwijken en andere naar brinken vernoemde of op brinken gelijkende ruimten moet niet de bestemming brink, maar bijvoorbeeld de bestemming brinkachtige ruimte worden gebruikt.

Tevens wijzen wij er op, dat men de brinkruimten in ruimere zin, dat wil zeggen met de wegen en de bebouwing, als ruimtelijk samenhangende eenheden als onderdeel van de groenstructuur als geheel moet behandelen.

Enkele aspecten van inrichting en beheer

Voor de inrichting en het beheer van brinken dient

Ruimtelijke samenhang van de brink 'm Vries

naar onze opvatting te worden gestreefd naar een ontwikkeling, die is afgestemd op de ruimtelijke karakteristieken, zoals die in de loop der tijd tot stand zijn gekomen.

Op deze wijze kan een beheer worden ontwikkeld, waarbij sprake is van een historische continuïteit, standaardoplossingen worden vermeden en waarbij brinken anders worden behandeld dan plantsoenen (geen intensief maai-beheer en geen aanplant van heesters, siergewassen en hagen).

Aan het bomenbestand moet naar verhouding veel aandacht worden besteed. Met moderne technieken op het gebied van boombehandeling, voorraadbemesting en boomchirurgie kan veel worden bereikt. Een ander belangrijk aspect vormt de verharding. Verscheidenheid in vorm en materiaal en eenvoud zijn de trefwoorden. Men dient zuinig te zijn op onverharde slijtpaadjes, zandwegen, oude klinkerwegen en bestratingen met zwerfkeien (flinten). Daarnaast moet men spaarzaam zijn met de toepassing van asfalt. Asfalt achten wij alleen verantwoord voor rijbanen van wegen met een doorgaand karakter.

Bij de wegen en paden dient ook voldoende aandacht te worden besteed aan details. Molgoten zijn aanmerkelijk beter dan stoepranden.

Tevens wordt gewezen op het behoud van het mikrorelief. Slechts op enkele brinken in Drente is het mikrorelief duidelijk bewaard gebleven.

Het parkeren op brinken vormt vaak een probleem. De belangen van de middenstanders lijken in de regel

anders gericht dan de inzichten van de groenbeheerders. Als algemene regel wordt gesteld, dat het parkeren altijd ondergeschikt moet blijven aan het totale ruimtelijke beeld van de brinken.

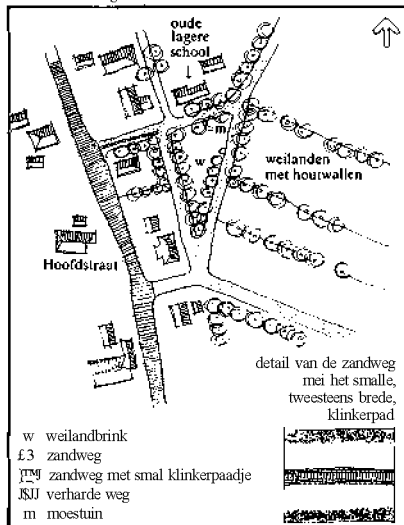
De stichting Landschapsbeheer Drente is zich de laatste jaren bezig gaan houden met het beheer van groenelementen, zoals brinken, bijzondere bomen en houtwallen²⁴). De stichting werkt voor de brinken vanuit een benadering, die overeenkomt met die welke hier is verwoord. Men richt zich op een nieuwe aanpak wat betreft verhardingen, het aanbrengen van afscheidingspaaltjes, verjonging van het bomenbestand en het beheer van grasbegroeiing. Zo wordt thans een speciaal grasmengsel voor schaduwrijke brinken ontwikkeld. Uit de opgedane ervaringen blijkt, dat bij de gemeentebesturen en bewoners van de dorpen nog de nodige inzet en overredingskracht vereist is om de gewenste resultaten te kunnen bereiken.

Tot slot: brinkmanschap

In het Engels heeft het woord "brinkmanship" de betekenis "tot het uiterste gaan". "Going over the brink" gaat nog een stap verder, het betekent: "over de schreef gaan".

We hopen, dat alle betrokkenen met het nodige "brinkmanschap" tot het uiterste zullen gaan om zich voor de brinken in te zetten. De brinken, zowel die in Drente als die in overig Nederland, zijn het waard.

Brink met zandwegen in Een

1 Werkgroep Brinken, 1981, Brinkenbroek, een verkenning van de brinken in Drenthe. Assen.

2 Dit artikel gaat over brinken in de betekenis van dorpsruimten. Het toponiem brink heeft ook de betekenis van erf om een boerenhoeve, van weiland in hoger gelegen gedeelten van stroomdalen en van rand.

3 Thorpe, H., 1961, The green viilage as a distinctive form of settlement on the North European Plain. Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies, jrg. 30-nr.1.

4 Bijhouwer, J. T. P., 1977, Het Nederlandse Landschap. Amsterdam.

5 In het artikel Aspecten van de historische geografie van Langelo van G. Smit, V. H. M. Timmer en J. Wieringa worden de theorieën over het vroegmiddeleeuwse Wald-Vieh-Baumentum (fase II; circa 8e tot 11e / 12e eeuw) en het daaropvolgende Heide-Vieh-Baumentum (fase III; vanaf omstreeks de 12e eeuw) uiteengezet. De tie en de ees hebben vermoedelijk een rol gespeeld in het landbouwsysteem van het Wald-Vieh-Baumentum; er is evenwel niet veel over bekend. In: Driemaandelijks bladen voor taal- en volksleven in het oosten van Nederland, 1977-4. Nedersaksisch Instituut Rijksuniversiteit Groningen.

6 Mededeling van ing. J. Wieringa van het Nedersaksisch Instituut te Groningen. Uit Eemster bij Dwingeloo is het toponiem "Tee" en uit Langelo zijn de toponiemen "Tiehof" en "Tiefhof" bekend.

7 De naam van het restaurant "De Zaagkoele" aan de Brink in Dwingeloo vormt de laatste herinnering aan de zaagkoele op brinken. Voor deze tot restaurant verbouwde boerderij heeft op de Brink vroeger een dobbe, die "De Zèègkoele" heette, gelegen.

8 Kapma, R., 1980, Verdwenen plekjes... Assen 1945-1979. Groningen.

9 Kieijn, A., 1948, De Drentse Dorpen. Meppel.

10 Volgens Cancrinus werden de vergaderingen van de boermarken 's zomers op brinken en 's winters in boerderijen gehouden. Zo'n boerderij werd het "boerhuis" genoemd. Cancrinus vermeldt als voorbeeld het "boerhuis" in Leggeloo. Tegenwoordig worden de boervergaderingen in cafés gehouden. Ontleend aan: S. Cancrinus vertelt: Drenthe van vroeger en nu, Groningen, 1976.

11 Nieuwsblad van het Noorden d.d. 11 november 1982.

12 Prakke, H. J., 1969, Deining in Drenthe (blz. 321) Assen.

13 Dit betreft met name kleine esnederzettingen, die aan een heideveld waren gelegen.

14 De Brink in Yde in Noord-Drenthe is een goed voorbeeld van een "bosbrink". Daartegenover staan de stadspieken, die uit brinken zijn ontstaan, zoals de Brink in Deventer en de Grote Markt in Groningen.

15 De eik is een boom van de "boerenbrinken". Op brinken nabij buitenplaatsen en landgoederen zijn soms beuken aangeplant. Een duidelijk voorbeeld daarvan vormt de brink aan de Ekkelkamp en de Laarweg bij de havezathe Laarvoud in Zuidlaren.

16 Naarmate wij ons meer in de beplantingspatronen van brinken hebben verdiept, komen wij steeds meer tot de conclusie, dat op de brinken oorspronkelijk de bomen alleen in (nagenoeg) regelmatige plantverbanden werden aangeplant (in regelmatige of onregelmatige rijbeplantingen, zie voetnoot 17, of in laanbeplantingen). De boeren hebben uit praktische overwegingen naar alle waarschijnlijkheid geen vrije plantverbanden toegepast.

17 Informatie van de heer P. Keider van het Staatsbosbeheer te Haarlem (brief d.d. 15-12-1981). Kelder vermeldt in die brief: "Toen ik dit opmerkte zei Bijhouwer: 'Dezelfde ervaring heb ik gehad bij de Drentse brinken, waar ook eikevoren dicht opeen gepland werden en later naar behoefte gedund'."

18 In dit verband wordt verwezen naar de spreuk: "Wie prijst de boer, die oude bomen velt en in plaats daarvan geen jonge telgen stelt?"

19 Benatzky, A., 1973, Baum und Mensch. Frankfurt am Main.

20 Mondelinge informatie van de heer J. Bennik te Zeijen (mei 1983).

21 Tiesing, H., 1909, Bosschen en dorpsgeboorten in Drenthe. In: Album der Natuur. Exemplaar in het Provinciaal Museum van Drenthe te Assen.

22 Informatie van de heer H. W. de Vroome van het Staatsbosbeheer te Assen. De naam van het dorp is hier achterwege gelaten.

23 Raad, A., 1982, Bomen in stad en dorp. 's-Gravenhage.

24 Informatie van de heer H. M. Bosch van de Stichting Landschapsbeheer Drenthe te Assen.

Met toestemming overgenomen uit Stedebouw en Volkshuisvesting, maart 1984. De daarin gehanteerde voorkeurspelling is hier vervangen door de spelling zoals die in Noorderbreedte wordt gehanteerd.

Ir. K. R. de Poel is medewerker bij het Rijksinstituut voor Onderzoek in de Bos- en Landschapsbouw 'De Dorschkamp' te Wageningen, E. Houting is medewerker 'Vorm & Inhoud', bureau voor teksten, vormgeving, fotografie en publieksvoorlichting te Groningen.